

MEDČASOVNA ANALIZA ČEZMEJNIH STIKOV PREBIVALCEV MONOŠTRA S SOSEDNJO SLOVENIJO

INTERPERIOD ANALYSIS OF CROSSBORDER CONTACTS OF THE INHABITANTS OF MONOŠTER/-SZENTGOTTHARD WITH THE NEIGHBOURING SLOVENIA

Among the different sources shaping the image of Slovenes and of life in Slovenia, respondents from Monošter ascribed greatest significance to direct personal contacts, i.e. visits to Slovenia.

The number of visits to Slovenia is increasing year by year due to unimpeded crossing of the state border, the opening of border crossings in the Porabje, and good neighbourly relations between Slovenia and Hungary. At the same time the number of respondents that have not yet visited Slovenia is constantly diminishing. Most of the visits to Slovenia are of accidental nature.

The prevailing aims of visits to Slovenia are shopping, visiting with relatives, friends and acquaintances, as well as tourism.

The main obstacles to visiting Slovenia are: unfavourable financial situation, lack of language command, bad traffic connections between Monošter (and the Porabje) and Slovenia by means of public transportation, distance from border crossings, high prices in Slovenia, old age and the lack of time.

Keywords: the Porabje, Slovenia, cross-border contacts

Med različnimi viri, ki oblikujejo podobo o Slovencih in o življenju v Sloveniji, so respondenti iz Monoštra največji pomen pripisali osebnim stikom. Število obiskov v Sloveniji (kar je povezano z neoviranim prestopanjem državne, z odprtjem mejnih prehodov v Porabju in z dobrimi sosedskimi med Slovenijo in Madžarsko) iz leta v leto narašča. Hkrati se število respondentov, ki še niso obiskali Slovenije, vztrajno zmanjšuje. Večina obiskovalcev potuje v Slovenijo naključno.

Med cilji potovanja prevladuje nakupovanje, obiskovanje sorodnikov, prijateljev in znancev, kakor tudi turizem. Ovire za potovanja v Slovenijo so zlasti: slabo materialno stanje, nepoznavanje jezika, slaba prometna povezanost Monoštra in Porabja s Slovenijo z javnimi prometnimi sredstvi, oddaljenost od mejnih prehodov, visoke cene v Sloveniji in pomanjkanje časa.

Ključne besede: Porabje, Slovenija, čezmejni stiki

UVODNA POJASNILA

Raziskava "Medčasovna analiza čezmejnih stikov in pogledov prebivalcev Monoštra na sosednjo Slovenijo" je sestavni del projekta "Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Szentgotthárd/ Monošter" in hkrati del mednarodnega projekta "Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru (primerjalna analiza elementov narodnostne identitete na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske)".¹ Projekt je zasnovan kot longitudinalna in primerjalna raziskava.

Pričujoči del raziskave preučuje čezmejne stike prebivalcev Monoštra v treh časovnih točkah, in sicer v letu 1992, 1995 in 1997. Izbrani metodološki pristop utemeljujejo zgodovinske spremembe, ki potekajo sicer sočasno vendar pa tudi nekoliko različno v Sloveniji in na Madžarskem.

Podatke o čezmejnih osebnih stikih prebivalcev Monoštra s sosednjo Slovenijo smo zbrali s pomočjo vprašanj o frekvenci čezmejnih potovanj, o namenu, vzpodbudah in ovirah potovanj v Slovenijo.

Podatki za prvi del raziskave (vzorec A) so bili zbrani junija in julija leta 1992 v Monoštru s pomočjo vprašalnika na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Monoštra. Zbiranje podatkov so izvedli anketarji, ki so bili za to delo posebej usposobljeni na seminarju. Razgovori so v okviru intervjuja potekali na terenu v slovenskem in madžarskem jeziku. Respondenti so sami izbirali jezik pogovora z anketarji.

V letu 1992, ko so potekali intervjuji s prebivalci Monoštra so na Madžarskem nastajale prve izkušnje z večstrankarsko parlamentarno demokracijo in z uveljavljanjem pravne države. Hkrati so se odvijali v državi zahtevni procesi prestrukturiranja gospodarstva, ki so se pričeli že v letu 1989 z liberalizacijo gospodarstva. V času naših prvih meritev t.j. v letu 1992 je bila v največjem razmahu privatizacija gospodarstva na Madžarskem. Do leta 1991 je potekala privatizacija spontano, po letu 1991 pa je obsežni proces privatizacije usmerjala država. Zaradi pretresov v gospodarskem življenju Madžarske in prestrukturiranja gospodarstva so številne tovarne, in podjetja šle v stečaj. "Šok program" ministra Kupe v letu 1991 se je sprijaznil s propadom rudarstva in tradicionalne strojne industrije in dopustil propad podjetij, ki niso bile sposobne tekmovalj na tržišču. Te spremembe so povzročile visoko brezposelnost, rast inflacije, globok padeč življenjskega standarda in bistveno poslabšanje socialne varnosti prebivalcev na Madžarskem in tudi v Porabju.

* * *

¹ Projekt poteka na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, vodja projekta je prof. dr. Albina Nečak Lük

Kazalo je, da je v vsakdanjem življenju prebivalcev obmejnega kraja Monošter, v času naših prvih meritev v letu 1992, ena najpomembnejših demokratičnih pridobitev spremenjenih političnih razmer, neovirano prestopanje državne meje. Neomejene možnosti za navezovanje čezmejnih stikov s Slovenijo (h krepitvi teh stikov je bistveno pripomoglo odprtje novega meddržavnega mejnega prehoda v Porabju)² in z Avstrijo so bistveno spremenile podobo Monoštra, ki se je iz dokaj puščobnega in zaspanega obmejnega mesta (z zastarelo industrijo), spremenil v živahno trgovsko in turistično središče.

Podatki za drugi in tretji del raziskave (vzorec B in C) smo pridobili s pomočjo pisne ankete (vsebovala je izbor najpomembnejših vprašanj iz obširne ankete iz leta 1992 in nekaj novih aktualnih vprašanj), ki so jih anketiranci sami izpolnili. Leta 1995 je bilo vrnjenih 129 izpolnjenih in uporabnih vprašalnikov (t.j. približno 21%), leta 1997 je bilo vrnjenih 126 (20,9%) vprašalnikov.

Kljub relativno nizkemu številu vrnjenih vprašalnikov je mogoče opraviti zadovoljive primerjave med tremi časovnimi točkami, ker ni prišlo do sistematičnih izkrivljanj glede demografske strukture respondentov (etnična pripadnost, starost, izobrazba).

V času druge meritve (leta 1995) je bilo očitno, da tranzicija na Madžarskem še ni dokončana, da procesi liberalizacije in privatizacije gospodarstva še potekajo, posebej še s prihodom tujega kapitala, ki se je zlasti osredotočal na izoblikovanje avtonomnosti trgovske sfere na Madžarskem. Na Madžarskem je tranzicija gospodarstva potekala v treh fazah (v času naše druge meritve leta 1995 je potekala druga faza), vsa znamenja so kazala, da bo prehod v sodobno gospodarstvo dolgotrajen in zahteven proces, ki bo zahtevala od prebivalcev številna odrekovanja in veliko mero potrpežljivosti.

Težave prehoda v tržno gospodarstvo so prizadele tudi prebivalce Monoštra (najbolj razvidne oblike teh težav so nezaposlenost, visoka inflacija, zmanjšanje pravic iz zdravstvenega in socialnega varstva, težja dostopnost do izobraževanja, splošni padec življenjskega standarda, itd.), kjer se je gospodarstvo prestrukturiralo, novim zahtevam in razvojnim tendencam pa vsi zaposleni niso mogli slediti (npr. tovarne v Monoštru so se s pomočjo tujega kapitala preoblikovale in spremenile svoje programe, nastale so tovarne, ki so zahtevale drugačen profil zaposlenih). To dogajanje je v večji ali manjši meri zajelo tudi naše respondente, kar je razvidno tudi iz njihovih odgovorov na naša vprašanja (npr. o pogostosti potovanja v Slovenijo, pri primerjanju nekaterih področij življenja na Madžarskem in v Sloveniji, itd.).

* * *

² Novi mejni prehod Martinje - Gornji Senik je bil odprt leta 1992

V času tretje meritve leta 1997 se je gospodarski položaj na Madžarskem dokaj stabiliziral, največji napori tranzicije na makronivoju so bili izpeljani (razmah podjetništva in tržnega gospodarstva s pomočjo izdatnega pritoka tujega kapitala, zmanjšanje brezposelnosti, znižanje inflacije, uvajanje sodobne tehnologije, itd.). Prihod multinacionalnih podjetij na Madžarsko (zlasti na področju informatike in strojne industrije) je razvil sposobnost tekmovalnosti in uspešnosti (porast izvozno sposobne industrije, razmah uslužnostnih dejavnosti, vendar pa ob hkratnem nazadovanju kmetijstva kjer niso uspeli ustvariti novih integracij in uspešnih tržnih mrež).

Te spremembe so vplivale na življenje v Monoštru (in tudi na naše respondente) kjer se je tradicionalna industrija prestrukturirala, razmahnilo se je podjetništvo, turizem, obrt in trgovina. Mesto je postalo zaradi odprtih mej (zlasti je pomembna bližina avstrijske meje) živahnije in bolj razvito, vendar še vedno obremenjeno s številnimi razvojnimi problemi.

Demokratske spremembe in načrtna prizadevanja Madžarske za vključevanje v evropske integracije je v letih od 1991 - 1997 vplivalo tudi položaj narodnih manjšin na Madžarskem in tudi na življenje slovenske narodne manjšine v Monoštru in v Porabju. Najpomembnejše dejanje Madžarske za izboljšanje položaja narodnih manjšin je bilo sprejetje Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem leta 1993. Že leto pred tem (1992) je bila podpisana Pogodba o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo.

Spremenjene politične razmere na Madžarskem so omogočile ustanovitev Zveze Slovencev na Madžarskem, kolektivne pravice v zakonu o pravicah narodnih in etničnih manjšin pa so omogočile nastanek desetih lokalnih manjšinskih samouprav (v Porabju in tudi v madžarskih mestih kjer prebiva slovenska manjšina) in Državno slovensko samoupravo (s sedežem na Gornjem Seniku v Porabju).

Za prebivalce Porabja in Monoštra (zlasti za Slovence) ima velik pomen odprtje mejnega prehoda Gornji Senik - Martinje (leta 1992), ki je znatno izboljšal možnosti za čezmejna potovanja v Slovenijo in omogočil sorodniške in družinske stike med prebivalci na obeh straneh meje. Po odprtju mejnega prehoda so se okrepili kulturni in gospodarski stiki Porabja s Prekmurjem in s celotno Slovenijo.

Med pomembnejšimi dosežki v Monoštru velja omeniti odprtje slovenskega konzulata v Monoštru (leta 1998) in ustanovitev in delovanje novega slovenskega informativnega centra (prav tako v letu 1998).

TABELA 1: Narodnostna struktura respondentov

	MADŽARI	"MADŽARI"	SLOVENC	DRUGI
	%	%	%	%
Vzorec A				
leto 1992	65,1	12,5	21,3	1,2
N = 602	N = 392	N = 75	N = 128	N = 7
Vzorec B				
leto 1995	57,4	13,2	27,1	2,3
N = 129	N = 74	N = 17	N = 35	N = 3
Vzorec C				
leto 1997	50,8	16,7	29,4	3,2
N = 126	N = 64	N = 21	N = 37	N = 4

Iz tabele je razvidno, da so respondenti razvrščeni po etnični pripadnosti v naslednje kategorije:

MADŽARI - homogena skupina respondentov, ki so se opredelili kot Madžari,
"MADŽARI" - po določenih kazalcih smo predvidevali, da so respondenti
 te skupine slovenskega porekla,

SLOVENC - respondenti, ki so se opredelili kot Slovenci ali kot Slovenci
 in Madžari hkrati, ali kot Vendi,

DRUGI - v to kategorijo so zajeti maloštevilni Nemci, Romi in
 in respondenti, ki se narodnostno niso opredelili.

PREBIVALCI MONOŠTRA IN OBISKOVANJE SLOVENIJE

Podoba o Sloveniji, Slovencih in o življenju čez mejo se je oblikovala pri prebivalcih Monoštra iz različnih virov (osebne izkušnje, radijske in TV oddaje, vzgojnoizobraževalne ustanove, časopisi, knjige, revije, kulturne prireditve, pripovedovanje drugih o Sloveniji, itd.). Med različnimi viri (v okviru naše raziskave so

respondenti ovrednotili 14 različnih virov) so respondenti v dveh časovnih točkah (leta 1992 in 1997 smo jih povprašali o virih njihove informiranosti o Sloveniji) najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju pogledov na sosednjo Slovenijo, namenili neposrednim osebnim izkušnjam, ki so jih pridobili z neposrednim osebnim stikom z življenjem in ljudmi v Sloveniji.³

Kljub sorodnosti pogledov v Monoštru in v Lendavi o pomenu osebnih izkušenj pri spoznavanju sosednje dežele, so bile razmere v minulih desetletjih za prebivalce Monoštra pri obiskovanju Slovenije in navezovanju čezmejnih osebnih stikov, docela različne kot možnosti Lendavčanov glede obiskovanja Madžarske.

Znano je, da je hladnovojna napetost po letu 1948, poleg številnih negativnih posledic, za daljše obdobje zavrla naravno povezovanje in sodelovanje obmejnih krajev ob Rabi in Muri. Šele v 60. letih so se razmere postopno izboljševale ob meji, vendar intenzivnejši stiki (več ali manj enostranski, ker so obiskovalci prihajali predvsem iz Slovenije, Madžarska je svojim državljanom še vedno ovirala nemoteno prehajanje državne meje) so se pričeli razvijati šele v 70. letih. Šele v letu 1989, ko so Madžari podrli žične ovire ob državni meji in dopustili dostop v obmejne kraje Porabja brez posebnih dovolilnic, so nastale možnosti za neovirano prestopanje državne meje.

Promet med Slovenijo in Monošтром se odvija z osebnimi prometnimi sredstvi, redni javni avtobusni promet še ni vzpostavljen, ker po predvidevanjih (in na podlagi prejšnjih izkušenj) ne bi bil donosen. Slabe prometne povezave zmanjšujejo možnosti prebivalcev obmejnih krajev v Porabju za razvijanje pogostejših stikov in za boljše medsebojno spoznavanje. Ob preučevanje čezmejnih stikov prebivalcev Monoštra s sosednjo Slovenijo ni zanemarljivo dejstvo, da dosegljivost mejnega prehoda z Avstrijo v neposredni bližini mesta (do mejnega prehoda Rábafüzes - Heiligekreutz je Monošter oddaljen le 2 km) usmerja prebivalce Monoštra k pogostejšemu obiskovanju krajev v sosednji Avstriji.

Iz razpredelnice, ki prikazuje obiskovanje Slovenije v treh časovnih točkah zasledimo določene premike v smeri naraščanja potovanj v Slovenijo.

Na vprašanje, kako pogosto obiskujete sosednjo Slovenijo, so respondenti iz Monoštra odgovorili tako:

* * *

³ Enake so tudi ugotovitve raziskave o čezmejnih stikih prebivalcev Lendave, ki so prav tako na prvo mesto postavili osebne stike in izkušnje pri oblikovanju podobe o sosednji Madžarski.

TABELA 2: Pogostost obiskov sosednje Slovenije

Pogostost obiskov	časovne točke	Madžari %	"Madžari" %	Slovenci %	Drugi %	Skupaj %
večkrat v tednu	1992	0,5	0,0	2,3	0,0	0,8
	1995	0,8	1,8	0,0	0,0	1,6
	1997	0,0	0,0	0,8	0,8	1,7
večkrat na mesec	1992	3,6	2,7	10,2	0,0	4,8
	1995	1,6	2,3	0,0	0,0	3,9
	1997	6,6	2,5	7,4	0,0	16,5
2 do 3 x na leto	1992	24,7	45,3	36,7	28,6	29,7
	1995	17,1	5,4	9,3	0,8	32,6
	1997	13,2	5,8	10,7	0,0	29,8
naključno	1992	46,7	37,3	41,4	42,9	44,4
	1995	30,2	6,2	12,4	0,8	49,6
	1997	26,4	7,4	9,9	0,0	43,8
nikoli	1992	24,7	14,7	9,4	28,6	20,3
	1995	7,8	1,6	2,3	0,8	12,4
	1997	5,0	1,7	0,0	1,7	8,3
Leta 1992 N = 602		Leta 1995 N = 129		Leta 1997 N = 126		

Iz razpredelnice razberemo, da so se respondenti v vseh treh časovnih točkah v največjem številu uvrstili v kategorijo naključnih potovanj. Na to dejstvo najbrž vpliva relativna oddaljenost Monoštra od najbližjega mejnega prehoda in do večjih slovenskih mestnih (oziroma nakupovalnih) središč. Prav tako tudi neurejenost javnega prevoza zmanjšuje število potencialnih obiskovalcev iz Monoštra v Slovenijo. Nova železniška povezava Porabja s Slovenijo bo po predvidevanjih povečala zanimanje za potovanja v Slovenijo.

Bistvenih razlik v prvi časovni točki (leta 1992) med številom potovanj in nardnostno pripadnostjo ne zasledimo. Nekoliko opaznejše so razlike v drugi in tretji časovni točki kjer Madžari po številu potovanj prednjačijo pred "Madžari", Slovenci in Drugimi.

Drugo najštevilnejšo skupino, v vseh treh časovnih točkah predstavljajo respondenti, ki potujejo 2-3 krat na leto v Slovenijo. Respondentov, ki bi potovali večkrat v tednu v Slovenijo, z izjemo nekaj Slovencev, sploh ni.

Eden najpomembnejših podatkov naše raziskave je, da se število respondentov, ki še nikoli niso obiskali Slovenije, trajno zmanjšuje od leta 1992. Med respondenti Slovenci sploh ne najdemo nobenega, ki ne bi obiskal Slovenije, pri vseh

ostalnih respondentih pa zapazimo, da se je število "neobiskovalcev" Slovenije, bistveno znižalo.

Porast števila potovanj v Slovenijo v zadnjih letih je nedvomno povezano z neoviranim prestopanjem državne meje, z odprtjem mejnega prehoda v Porabju in z dobrimi sosedskimi odnosi Madžarske s Slovenijo.

Etnična pripadnost obiskovalcev Slovenije kaže, da glede števila obiskov prednjačijo Slovenci (v okviru kategorije "večkrat na mesec" je lera 1992 korelacija 2.8) in "Madžari" (leta 1992 je v okviru alternative "2 - 3 krat na leto" korelacija 2.5).

Iz teh podatkov posredno sklepamo, da večkratna čezmejna potovanja prebivalcev Monoštra, zlasti Slovencev in oseb s slovenskim poreklom, vzpodbujevalno vpliva na razumevanje slovenskega jezika in prekmurskega narečja. Prav tako se s pogostejšimi osebnimi stiki krepijo sorodstvene in prijateljske vezi med prebivalci obmejnih krajev Slovenije in Madžarske.

Madžari na splošno manj obiskujejo Slovenijo, predvidevamo, da zaradi komunikacijskih težav. V prvi časovni točki je bilo med Madžari največ oseb, ki še niso nikoli obiskali Slovenije (korelacija 2.0), njihovo število se je v drugi in tretji časovni točki bistveno zmanjšalo.

Razvrstitev respondentov po starostnih skupinah kaže, da najpogosteje potujejo v Slovenijo pripadniki srednje generacije (30 - 50 let), v skupini, ki še niso nikoli obiskali Slovenije, prevladujejo respondenti stari nad 50 let. Na splošno starost respondentov izrazito ne vpliva na število potovanj. Opazen je le trend naraščanja števila potovanj v Slovenijo pri srednji generaciji, pri mladih do 30 let, v drugi in tretji časovni točki pa tudi pri starejših prebivalcih Monoštra.

Izobrazbena struktura obiskovalcev Slovenije kaže, da pogosteje potujejo respondenti s poklicno, srednjo in višjo izobrazbo. V kategorijo "nikoli" so se uvrstili v največjem številu respondenti z nedokončano osnovno šolo, najmanjšem številu pa so v tej skupini zastopani respondenti z visoko izobrazbo.

Primerjave obsega čezmejnih potovanj prebivalcev dveh obmejnih mest Monoštra in Lendave kažejo, da so Lendavčani v pogledu potovanj v sosednjo državo, v primerjavi s prebivalci Monoštra, v izraziti prednosti. Med našimi respondenti v Lendavi so številni potovali na Madžarsko večkrat mesečno in večkrat tedensko, hkrati pa med njimi komaj kdo, ki še ni obiskal sosede.

Ugotovljamo, da ima poleg posebnih zgodovinskih okoliščin (neovirano prehajanje državne meje je omogočeno prebivalcem šele zadnja leta), neugodnih gospodarskih razmer na Madžarskem v prvi polovici 90. let. Prav tako tudi relativna oddaljenost slovensko - madžarskih mejnih prehodov od Monoštra (Monošter je do mejnega prehoda Gornji Senik - Martinje oddaljen 15 km, do prehoda

Hodoš - Bajánsenyc pa 30 km) in odsotnost večjega mestnega naselja v bližini slovensko - madžarske meje, lahko predstavlja oviro za prebivalce Monoštra pri odločanju za potovanja v Slovenijo.

NAMEN POTOVANJ PREBIVALCEV MONOŠTRA V SLOVENIJO

Respondenti v Monoštru so leta 1992, 1995 in 1997 lahko izbirali med desetiimi različnimi cilji potovanj v Slovenijo, in sicer: obisk sorodnikov, prijateljev - znancev, nakupovanje, obisk gostinskih lokalov, šport, obisk knjigarn, kulturnih prireditev, pokopališč, zdravstvenih ustanov in kopaljšč. Vprašani so lahko izbrali več odgovorov.

Odgovori vprašanih o namenu potovanj v Slovenijo vsebinsko pomembno dopolnjujejo in razčlenjujejo podobo o čezmejnih stikih prebivalcev Monoštra.

Med desetimi cilji potovanj so respondenti v vseh treh časovnih točkah, ne glede na etnično pripadnost, pretežno navajali kot cilj potovanj v Slovenijo, *nakupovanje*. Največ nakupovalcev je med pripadniki srednje generacije, ki imajo srednjo, poklicno ali osnovnošolsko izobrazbo. Leta 1992 je več kot polovica (56,0%) vseh respondentov povezala potovanje v Slovenijo z nakupovanjem. V letu 1995 se je število nakupovalcev v Sloveniji rahlo zmanjšalo (47,3%), zlasti pa je nakupovanje upadlo v času zadnje meritve leta 1997, posebej pri respondentih Slovencih (11,3%) in "Madžarih" (12,1%). V osebnih stikih z anketarji je več respondentov izjavilo, da so cene v sosednji Avstriji za prebivalce Monoštra dostopnejše.

Na splošno sklepamo, da so vzroki za nazadovanje na področju nakupovanja v Sloveniji poslabšane gospodarske razmere na Madžarskem v letih tranzicije (porast nezaposlenosti, visoka inflacija, rast življenjskih stroškov, nizka kupna moč prebivalstva in visoke cene v Sloveniji).

Drugo najpomembnejše mesto v vsebinski strukturi potovanj v Slovenijo zavzema v vseh treh časovnih točkah *obisk sorodnikov*. Dokaj pogosti obiski sorodnikov v Sloveniji kažejo na željo respondentov po ohranjanju in negovanju skupnih tradicij, sorodnih kulturnih vzorcev, družinskih in jezikovnih vezi.

Približno četrtnina vseh respondentov obišče svoje sorodnike v Sloveniji (v Prekmurju). Najpogosteje obiskujejo sorodnike v Sloveniji respondenti Slovenci in "Madžari" s slovenskim poreklom. Med obiskovalci sorodnikov zasledimo tudi Madžare iz Monoštra.

Najpogostejši obiskovalci sorodnikov, prijateljev in znancev so pripadniki srednje generacije (od 31-50 let) in starejši nad 50 let.

Zbrani podatki kažejo, da so bili obiski sorodnikov najpogostejši v času prve in tudi še druge meritve, ko je neovirano prestopanje državne meje predstavljalo vznemirljivo novost. Pri obiskovanju sorodnikov so prednjačili leta 1992 in 1995 Slovenci (51,6% in 51,4 % je povežalo pot v Slovenijo z obiskom sorodnikov), sledili so jim "Madžari" (37,2% in 35,3%). Respondenti Madžari so prav tako navedli, da obiskujejo sorodnike v Sloveniji (11,7% in 14,9%). Položaj se je bistveno spremenil v času tretje meritve (1997), ko so obiski sorodnikov postali redkejši (pri Slovencih je število obiskov padlo na 12%, pri "Madžarih" na 4,%) in pri Madžarih na 8,4%.

Dobre sosedske odnose prebivalcev ob slovensko-madžarski meji dokazujejo razmeroma pogosti *obiski prijateljev in znancev* iz Slovenije. Iz zbranih podatkov razberemo, da imajo vsi respondenti (izjema so pripadniki skupine Drugi), ne glede na etnično pripadnost, prijatelje in znance v Sloveniji.

Največ obiskov so opravili respondenti iz Monoštra pri prijateljih in znancih v času naše prve meritve (Slovenci 38,3, "Madžari" 20,0% in Madžari 18,9%). V času druge meritve (1995) se je število obiskovalcev Madžarov in "Madžarov" zvišalo, medtem ko je število obiskovalcev Slovencev občutno zmanjšalo. V tretji časovni točki so se obiski prijateljev in znancev bistveno zmanjšali, ne glede na etnično pripadnost vseh respondentov.

Pogoste obiske sorodnikov, prijateljev in znancev v času prve meritve je mogoče pojasniti kot reakcijo respondentov na dolgoletne težave pri prehajanju državne meje kar je zaviralno vplivalo tudi na medsebojne stike obmejnega prebivalstva.

Vzroke za manjše število obiskov v zadnjih letih (1995 in 1997) je mogoče razbrati iz opisnih odgovorov, ki so jih respondenti posredovali v okviru vprašanja o ovirah in vzpodbudah za obiskovanje Slovenije.

Med ostalimi cilji potovanj je omembe vredno obiskovanje *športnih prireditev*. Pri obiskovanju tovrstnih prireditev prednjačijo Madžari, sledijo jim "Madžari" in Slovenci. Zanimanje Madžarov za športne prireditve je razumljivo, ker pri spremljanju dogajanja zadošča le poznavanje pravil igre, znanje jezika pa ima manjšo vlogo kot pri drugih dejavnostih.

Za *kulturne prireditve* in na sploh za kulturno dogajanje na slovenski strani izkazujejo zanimanje Slovenci in "Madžari", t.j. respondenti, ki z razumevanjem slovenskega jezika nimajo (oziroma nimajo večjih) težav. Zbrani podatki izkazujejo, da le približno desetina obiskov v Sloveniji ima tudi kulturno vsebino. Največ

zanimanja za kulturne prireditve je bilo v času prve meritve (od 8,0% do največ 12,5%), pozneje se je zanimanje še zmanjšalo (od 1,6% do največ 6,5%).⁴ Kulturne prireditve obiskujejo pretežno (v vseh treh časovnih točkah) respondenti s srednjo in VIS/VIS izobrazbo.

Prav tako nevzpodbudni so podatki o obisku knjigarn v Sloveniji. V letu 1995 opažamo pri "Madžarih" in Slovencih popolno odsotnost obiskovanja knjigarn v Sloveniji. Knjigarne v Sloveniji je leta 1992 obiskalo 2,3% Slovencev, leta 1995 obiskalo knjigarne le nekaj Madžarov (2,7%). Leta 1997 je obiskovanje knjigarn še skromnejše (0,8 Madžarov in prav toliko Slovencev je obiskalo knjigarne v Sloveniji).

Na splošno so znani vzroki tega pojava: izjemno visoke cene knjig, revij in drugih publikacij v Sloveniji v primerjavi z cenami na Madžarskem, težave z razumevanjem slovenskega knjižnega jezika in dokaj nizka izobrazbena struktura naših respondentov (v letu 1992 je imelo 10,3%, v letu 1996 14% in v letu 1997 15,3% VIS/ VIS izobrazbo), kar ne vzpodbuja zanimanje za književne in druge kulturne stvaritve.

Vsebinska usmerjenost potovanj prebivalcev Monoštra v Slovenijo kaže, da pomembnejše mesto pripada le nakupovanju in obiskovanju sorodnikov, prijateljev in znancev vendar tudi na teh področjih opažamo ob vsaki ponovni meritvi upadanje. S slabšanjem materialnega stanja prebivalstva po letu 1992 pojasnjujemo dejstvo, da so respondenti v drugi in tretji časovni točki prenehali z obiskovanjem gostinskih lokalov, kopaljšč, knjigarn in zdravstvenih ustanov v Sloveniji.

Ponovne meritve v Monoštru v letu 2000, ko so po trditvah madžarskih virov (dnevni časopisi, RTV, strokovne revije, itd.), zaznavni že prvi dosežki tržnega gospodarstva v vsakdanjem življenju prebivalstva, bi posredovale bolj razgibano in optimistično podobo o čezmejnih stikih prebivalcev Monoštra.

VZPODBUDE IN OVIRE ZA POTOVANJA V SLOVENIJO

Razen vsebinske strukturiranosti obiskov v Slovenijo so nas še posebej zanimali dejavniki, ki vzpodbujajo ali ovirajo potovanja prebivalcev Monoštra v Slovenijo. S primerjanjem izsledkov iz let 1992, 1995 in 1997 o teh vprašanjih, smo

* * *

⁴ Primerjava z izsledki o obiskovanju kulturnih prireditev Lendavčanov v sosednji Madžarski kažejo, da Slovenci in Madžari v Lendavi izkazujejo bistveno večje zanimanje za kulturno dogajanje na Madžarskem. Leta 1991 je 41,5% Madžarov in 21% Slovencev vključilo v program obiska Madžarske različne kulturne vsebine (obiski kulturnih prireditev, kulturnih ustanov, muzejev, razstav, itd.). Zanimanje Lendavčanov za kulturno dogajanje onstran meje je bilo pasivno tudi pri naslednjih meritvah.

poskušali ugotoviti, ali so se vzroki vzpodbud in ovir spreminjali, ali pa se pojavljajo kot konstanta v vseh treh časovnih točkah.

Vprašanje je bilo odprtega tipa, respondenti so samostojno oblikovali svoje odgovore, ki smo jih v okviru obdelave podatkov razvrstili na podlagi frekvenc v posamezne tipične skupine.

Odgovori respondentov kažejo, da so bile različne spodbude za potovanje v Slovenijo v prvi časovni točki številne in raznolike. V drugi in tretji časovni točki so vzpodbude zaradi pogostosti potovanj postale manjštevilne, ker je tudi prehajanje državne meje postalo vsakdanje in manj atraktivno kot v prvih letih neoviranega prehajanja meje.

Iz podatkov razberemo, da je najštevilnejša skupina respondentov, ki navaja, da jih nič ne vzpodbuja za potovanje v Slovenijo (od 32,7% - 48,4%). V skupini, ki jih nič ne vzpodbuja k potovanju v Slovenijo so zastopane vse etnične skupine.

Med *vzpodbudami za potovanje* respondentov v Slovenijo zavzemajo, zlasti pri Slovencih in "Madžarih", sorodniki, pri Madžarih pa prijatelji. Tovrstne vzpodbude so bile najštevilnejše v času prve meritve, naslednja leta (1995 in 1997) so se vzpodbude za obisk sorodnikov in prijateljev bistveno zmanjšale. (V letu 1992 23,4% Slovencev navaja, da vzpodbuja njihova potovanja v Slovenijo dejstvo, da imajo tam sorodnike, leta 1997 pa le 6,3 %).

Iz odgovorov o dejavnikih, ki vzpodbujajo stike s Slovenijo lahko povzamemo, da respondente Slovence in Madžare s slovenskim poreklom vzpodbujajo predvsem konkretni cilji potovanj (sorodniki, znanci, prijatelji, nakupovanje, turizem, poceni bencin) in mnogo manj abstraktne kategorije kot so matični narod, kulturna in jezikovna povezanost in podobno. To dejstvo potrjujejo podatki, da je le 11,7% (v letu 1992) oziroma 5,7% in 7,8% (v letih 1995 in 1997) respondentov Slovencev in Madžarov s slovenskim poreklom, označilo slovenski jezik kot vzpodbujevalca potovanj v Slovenijo. Hkrati pa se je v letu 1995 povečalo število Madžarov (18,9%), ki so ocenili slovenski jezik kot vzpodbudo za potovanja v Slovenijo. Predvidevamo, da obisk številnih turistov iz Slovenije v Monošter in okolico, ustvarja potrebo po razumevanju slovenskega jezika.

Opisni odgovori respondentov razkrivajo pisano zbirko različnih vzpodbud za potovanje v Slovenijo. Najpogosteje zasledimo naslednje vzpodbude respondentov: turizem v Sloveniji, različna povabila na kulturne prireditve v Sloveniji, nastop v pevskih zborih in v različnih kulturnih skupinah, poceni gorivo, morje, lepi kraji, mesta in vasi, izmenjava pogledov s slovenskimi učitelji, dobro plačano delo, mir in prijateljstvo, materinščina, pošteni ljudje, ki radi pomagajo, slovensko-madžarsko prijateljstvo.

Izsledki medčasovne analize kažejo, da so najštevilnejši respondenti, ki ne zaznavajo nobenih *ovir pri potovanju* v Slovenijo. Njihovo število se je pri vsaki meritvi povečalo, in sicer od 17,5% (v letu 1992) do 36,2% (v letu 1997).

Med najpogostejšimi ovirami, ki so jih navajali respondenti v vseh treh časovnih točkah srečamo slabo materialno stanje oziroma pomanjkanje finančnih sredstev za potovanja. Število respondentov, ki navajajo kot vzrok slabo materialno stanje kot oviro za potovanje v Slovenijo, se je ob vsaki ponovni meritvi nekoliko povečalo (leta 1992 le 4,3%, leta 1995 7,9% in leta 1997 10,9%). Podoben trend naraščanja zasledimo tudi pri naslednji najpogostejši oviri za negovanje stikov s Slovenijo, in sicer nepoznavanje slovenskega jezika pri respondentskih Madžarih. Ta ovira je pri Slovencih in Madžarih slovenskega porekla le neznatno prisotna (2,6% leta 1992 in 1,6% leta 1997).

Resno oviro za stike s Slovenijo predstavlja slaba povezanost Porabja z javnimi prometnimi sredstvi s Slovenijo. Respondenti opozarjajo, da ni rednih avtobusnih povezav s Slovenijo, sami pa nimajo osebnih avtomobilov.

Vsebinska strukturiranost ovir za potovanje v Slovenijo se je dokaj spremenila od prve do druge in tretje časovne točke. Oviere, ki so jih leta 1992 nekateri vprašani navajali (vojna, negotov politični položaj v Sloveniji, težavni carinski postopki), v času naslednjih meritev, niso bile več aktualne.

Več respondentov je v vseh treh časovnih točkah navajalo kot oviro za obiskovanje Slovenije še starost, bolezen, pomanjkanje časa, draginjo v Sloveniji, vojno v Bosni, gospodarsko različnost Slovenije in oddaljenost ali preskromno število mejnih prehodov.

Analiza odgovorov z vidika starostne strukture respondentov kaže, da je za mlade do 30 let (zlasti v letu 1992) največja ovira slaba prometna povezanost Monoštra in celotnega Porabja s Slovenijo (korelacija 2.4). Starejše nad 50 let (v okviru vseh treh meritev) najbolj ovirajo zdravstvene težave (korelacija leta 1992 je 2.8) in slab materialni položaj. Najmanj ovir so navedli pripadniki srednje generacije (od 31 -50 let).

Izobrazbena struktura respondentov ne izkazuje pomembnejših razlik pri respondentih glede vzrokov, ki zavirajo potovanja v Slovenijo.

SKLEP

Izsledke medčasovne analize (1992, 1995 in 1997) čezmejnih stikov prebivalcev Monoštra lahko sklenemo v naslednje ugotovitve:

1) Med različnimi viri, ki oblikujejo podobo o Slovencih in o življenju v Sloveniji so respondenti pripisali v dveh časovnih točkah (leta 1992 in 1997, leta

1995 nismo vpraševali respondentov o pomenu posameznih virov za informiranost o Sloveniji) *neposrednim osebnim stikom* z ljudmi in življenjem v Sloveniji.

Zbrani podatki o obiskovanju Slovenije izkazujejo, da število obiskov (kar je povezano z neoviranim prestopanjem državne meje, z odprtjem mejnega prehoda v Porabju in dobrimi sosedskimi odnosi med Slovenijo in Madžarsko) iz leta v leto narašča. Hkrati s tem se število respondentov, ki še niso nikoli obiskali Slovenije (ob prvi meritvi kar 20,3% respondentov) vztrajno zmanjšuje (leta 1997 le 8,3% respondentov ni obiskalo še sosednjo Slovenijo). Leta 1997 ni več bilo respondenta Slovenca, ki bi ne obiskal Slovenije.

Večina obiskovalcev potuje v Slovenijo naključno. Respondentov, ki bi večkrat na teden potovali v Slovenijo, sploh ni.

2) Med cilji potovanj v Slovenijo prevladuje nakupovanje, zlasti v letu 1992. Naslednje meritve (leta 1995 in 1997) zaradi zaostrenih gospodarskih razmer na Madžarskem in visokih cen v Sloveniji, nakupovanje kot cilj potovanj stopa v ozadje.

Med pomembne cilje potovanj v Slovenijo so respondenti uvrstili še obiskovanje sorodnikov, prijateljev in znancev v Sloveniji, vendar tudi na tem področju ugotavljamo, da so bili tovrstni obiski najpogostejši v času prve meritve.

3) O vzpodbudah za potovanje v Slovenijo smo ugotovili, da posebnih vzpodbud, zlasti v času druge in tretje meritve, respondenti nimajo. Najpogosteje navajajo kot vzpodbudo za potovanje v Slovenijo obisk sorodnikov, znancev ali prijateljev. Nasploh prevladujejo konkretne vzpodbude, kot so nakupovanje, obiskovanje, turizem, poceni bencin, itd. Le redki posamezniki (Slovenci in Madžari s slovenskim poreklom) so navedli slovenski jezik kot vzpodbudo za potovanje v Slovenijo.

4) Večina respondentov (zlasti v prvi časovni točki) meni, da ni nobenih ovir za potovanje v Slovenijo. Pri naslednjih meritvah je število respondentov, ki so opozarjali na ovire pri potovanju v Slovenijo, povečalo. Najpogosteje navajajo respondenti ovire kot so: slabo materialno stanje, nepoznavanje jezika, slabo prometno povezanost Monoštra in Porabja s Slovenijo z javnimi prometnimi sredstvi, oddaljenost od mejnih prehodov, draginjo v Sloveniji, starost in pomanjkanje časa.